

Abstract**THE POSITION OF THE KEMENÇE IN POPULAR MUSIC**

Popular music is one of the most important elements of popular culture. Instead of introducing novelties and displaying creativity, “popular culture” offers charming products, which have been tried before and which are harmonised with tested formulae, in accordance with the taste of a potential audience. In conformity with the definition that is encountered more frequently in the music industry, it aims short-term sellings with the notion of chart-topper and it puts mercantile pursuits to forefront instead of aesthetic concerns. This means that the musician who wants to be successful within the realm of popular culture could reach wider audience by making his/her songs technically simple, plain, comprehensible and similar to the other hits since popular culture markets music as a short-term life span product. It has to be easily perceptible and even rapidly forgettable so that people may consume the similar songs of the future. The kemençe used to be played in urban folk music, in light, entertaining music offered in coffee-houses, pubs and in private gatherings. Towards the end of the nineteenth century it made its way to the élite “fasıl” music. Having been introduced to fasıl music, the kemençe was added to fasıl ensembles and it was used in many 78 rpm records. In conformity with that more serious music, kemençe began to be played in a distinguished style similar to that of other classical instruments like the tanbur, kanun and ud. Since the 1970s, the kemençe has been used in modern Turkish pop music, too, and it is still used by various pop groups. It is now a very popular instrument. Performing features are crucial criteria in studying traditional musical genres. Performing style of musical instruments is very decisive and of utmost importance in respect to meaning that a given musical piece signifies within the context of its own cultural medium. It should be accepted that “style and performance” are leading factors in the assessment of traditional music and the underlying culture of that music. The kemençe has undergone a merging process within a relatively short time in Turkish music. Urban folk style, the fasıl style and finally popular style have become merged in this musical instrument. In this presentation, the merging process of the kemençe will be highlighted. While it was played in several musical genres its performing style was exposed to alterations. Such alterations will also be analysed on the basis of recordings.

Bu bildirinin amacı kemençenin popüler müzikte kullanılış sürecini gözden geçirmektir. Çalgıyı popüler müzikte kullanan ilk kişi olan Cüneyd Orhon bir klasik Türk musikisi icracısıdır. Kemençenin popüler müzikte de kullanılmış olması Türk musikisi açısından son derece ilginç bir gelişmedir. Bu

* İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Çalgı Bölümü öğretim görevlisi

açından bakıldığında, kemençenin popüler müziğe nasıl girdiği, popüler müziğin hangi türlerinde kullanıldığı, icrası yönünden geleneksel icra ile farklılık gösterip göstermediği konuları önem taşımaktadır. Bu gibi alt konuları, popüler müzikte kullanılan kemençe icralarını dinleyerek inceledim.

Kemençenin popüler müzikteki yeri konusuna girmeden önce, popüler kültür ve popüler müzik kavramlarına kısaca değinmekte fayda var.

Popüler kültürün birçok tanımı verilmişse de, genel olarak popüler kültür, toplumun geniş bir kesiminin kendiliğinden benimsediği bir yaşama biçimi, bir zevk, bir kültür olarak tanımlanabilir. Popüler kültür günlük hayatın kültürüdür. Temelinde gündelik hayatın ihtiyaçları vardır. Gündelik hayata sıkı sıkıya bağlı olan popüler kültürün yayılmasında kitle iletişim araçlarının da önemli bir rolü vardır.

Popüler kültür, halk (folk) kültüründen farklıdır. Fakat kitle kültüründen de farklıdır. Çünkü kitle kültürü totaliter yönetimlerin geniş halk yığınlarına yukarıdan aşağıya dayattığı baskıcı bir kültürdür. Oysa popüler kültür böyle bir baskının dışında gelişir. Halk kültürünün amacı ticari kâr sağlamak değildir; o da elbette gündelik hayata sıkı sıkıya bağlıdır. Ne var ki, popüler kültür, halk kültürünün unsurlarını kâr amacıyla pazara sunarak içine çeker. Popüler kültür her yeredir. Televizyonda, gazetede, dergide, sinemada, radyoda, internette, ilan panolarında, evlerde, kısacası her yerde vardır. Popüler kültür, var olduğu dönemde sevileni, tutulana gösterir bize. Dolayısıyla, içinde yaşadığı toplumu yansıtır.

Popüler müziğe gelince, popüler kültürün öteki dallarına göre daha çok talep edilmesinden, bu yüzden de eğlence hayatına kolaylıkla girebilmesinden dolayı popüler kültürün en ön planda yer alan dalıdır. Popüler müzikle ilgili çeşitli tanımlar verilmiştir. Popüler müziği bayağı bir tür sayıp ilke olarak reddeden; ya da halk müziği ve sanat müziği dışında kaldığı için olumsuzlayan bir tavrın yanı sıra, toplumun eğilimlerini incelemede kullanılan sosyolojik bir yaklaşımın ya da piyasa eğilimlerini göz önünde tutan yaklaşımlar vardır. Fakat sonuç olarak popüler kültür gibi popüler müzik de somut gündelik hayatın her yerinde her anındadır.

Kemençeye gelince, bu çalgı geleneksel müziğimizde onsekizinci yüzyılın sonlarıyla ondokuzuncu yüzyılda daha çok çalgılı kahvelerle meyhanelerde çalınan, özellikle köçekçeler, tavşancılar ve Rumeli havalarında kullanılan bir 'kaba saz'dı. Kemençe ince saz takımına ondokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Rum asıllı kemençe ustası Vasil'in çalışmalarıyla girmiştir. Vasil ile birlikte dönemin İstanbul'unda musiki meclislerinde kemençe çalan Tanburi Cemil Bey'in doldurduğu kemençe plakları bu çalgının kaba sazdan ince saza geçiş sürecini başlatmıştır.

Tanburi Cemil Bey'den önceki dönemde kemençenin nasıl, ne şekilde çalındığını gösteren hiçbir kayıt yoktur. Bu yüzden Cemil Bey'in plakları, kemençenin geçmişte nasıl icra edildiğini gösteren birer belge değeri de taşımaktadır. O günlerden günümüze kemençe icracılarının benimsediği bir kemençe üslubu ve tavrı bir gelenek olarak gelişmiştir diyebiliriz.

Bu üslup ve tavır klasik Türk müziğine özgü bir tavidir elbette. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde kemençe daha başka müzik türlerinde de kullanılmaya başlamıştır.

İhsan Özgen geleneksel icra dışında kemençenin kullanılan ve kullanılabilecek modern icra alanlarını şöyle sıralamıştır:

- Batı ve doğu sanat müziği türlerinden uygun nitelikte olanları,
- Klasik eserlerin yeni bir zevkle yorumlanması,
- Halk müziği kökenli gelenekler,
- Caz müziği,
- Modern taksimler (belli akorlar basılması, farklı çalgılar eşliğinde çalınması),
- Çağdaş Türk Sanat Müziği,
- Türk Hafif Müziği ya da Popüler Müzik. (bkz. Gözde Çolakoğlu, “Anadolu’dan Balkanlara Armudi Biçimindeki Kemençeler: Tarih, Teknik ve Geleneksel İcrasına İlişkin Karşılaştırmalı bir Analiz”, yayımlanmamış doktora tezi, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü 2008)

1980’li yılların başında Cüneyd Orhon (kemençe), Mutlu Torun (ud) ve Necati Giray’dan (viyolonsel) kurulu çoksesli Türk müziği üçlüsü; Hüseyin Sadettin Arel’in ve 1960’larda İleri Türk Musikisi Konservatuvarı Derneği’nin çalışmalarından sonra ilk kez çoksesli eserleri seslendirmiştir. Bu çalışmalar kemençenin geleneksel müzik dışında, çoksesli makam musikisinde kullanılmasına bir örnektir. Ama daha önce 1970’lere kadar geriye uzanıp kemençenin popüler müzikte kullanımına bir göz atmak gerekir. Cüneyd Orhon, popüler müziğinin önemli ismi Barış Manço’nun (1943-1999) 1970’te çıkardığı *Dağlar Dağlar* adlı 45’lik plaktaki kemençe taksimi ve solo eşliğiyle çalgıyı popüler müzikte icra eden ilk kemençeci olmuştur.

Bu plakta kemençenin kullanılışı konusunda üzerinde durulması gereken önemli bir nokta vardır. Nermin Kaygusuz şöyle açıklıyor bu noktayı: “Cüneyd Orhon büyük bir cesaretle kemençeyi gitarla beraber bir hafif Türk müziği (...) parçasında ilk kez kullanmıştır. Büyük bir cesaretle, çünkü o zamanlar Türk müziği dünyasında Türk müziği – batı müziği kutuplaşması zirvedeydi. Bir Türk müziği çalgısının batı müziği enstrümanlarıyla ve batı müziği ormatıyla kullanılması kabul edilir gibi değildi.” (Nermin Kaygusuz, “Türk Müziğinde Bir Beyefendi: Cüneyd Orhon”, *Orkestra*, 2007, 392: 6-1)

Oysa popüler müziğin kendi zevki içinde, Orhon’la Manço’nun duyarlığında kemençeyle gitar çok hoş bir ahenk yaratmıştı ki bu plak ortaya çıktı. Bu plakla birlikte toplumun geniş bir kesimi kemençeyle ilk kez bu kadar yakından tanışmış oldu. Türk sanat müziği topluluklarının esas çalgılarından biri olan kemençe toplumda pek bilinen bir çalgı değildi. Orhon bu çalgıyı, Türk müziğinin muhafazakâr kesiminden gördüğü tepkiye rağmen, yeniliğe açık oluşu ve cesareti ile kitlelere ulaştırmış oldu. Şu işe bakın ki hemen hemen kimse “dağlar dağlar”ı bu kadar ünlü yapan ve sevdiren nağmeleri Cüneyd Orhon’un notaya aldığını ve çaldığını bilmez.

Bu icradan sonra kemençe birçok popüler müzik türünde kullanılmaya başlamıştır. Bunun günümüzdeki en tanınmış iki örneği Yeni Türkü ve İncesaz gruplarıdır. 1985’te kurulan Yeni Türkü

grubunda kemençe icracısı önce Cengiz Onural'dı; 1997'de gruptan Onural'ın gruptan ayrıldıktan sonra kemençeyi Furkan Bilgi çalmaya başlamıştı. Bundan sonra kemençe kitle iletişim araçlarında sık sık boy gösterdi. Pop müziğinin dışında, televizyon dizilerinin müziğinde, film şarkılarında, belgesellerde, eğlence yerlerinde sık sık kullanılan hatta aranan bir saz olup çıktı. Günümüzün çok sevilen topluluklarından, 1997'de kurulan İncesaz grubunda da Derya Türkan'ın çaldığı kemençe, topluluğun sürükleyici bir sazi olarak kullanılmaktadır.

Popüler müzikte kullanılan kemençenin icra örnekleri incelendikten sonra konuya teknik açıdan bakmak lüzumunu duydum. İcra örnekleri arasındaki en belirgin farklılıklar şöyle sıralanabilir:

- Cüneyd Orhon'un eşlik ettiği "Dağlar Dağlar" türküsünde, ezgiyi kendine has çarpmalar, vibratolar, glissandolar ile çalmıştır. Yine kendi üslubunun bir özelliği olarak daha çok uzun yay kullanmıştır.
- Yeni Türkü'nün seslendirdiği "Baba Evi" dizi müziğindeki kemençe icrasında vibratonun sıklıkla kullanıldığı, bazen düz seslerle ve uzun yaylarla bazen de kesik yaylarla çalındığı görülmektedir (bkz. Yeni Türkü 1995). Yine Yeni Türkü'nün seslendirdiği "Karanfilim" adlı ezgide ise, uzun sesler ve yayların yanı sıra bol bol vibratoların kullanıldığı bir üslup tercih edilmiştir (bkz. Yeni Türkü 1996)
- İncesaz grubunun seslendirdiği "Balat, Ekmek Teknesi" dizi müziğinde kemençe icracısı, glissandolar, çarpmalar, az da olsa kırık yaylar kullanmış, ezginin her tekrarında farklı varyasyonlar doğaçlama olarak kullanılmıştır (bkz. İncesaz 2002) İncesaz'ın çaldığı, İkinci Bahar dizisinde yer alan neveser longadaki kemençe icrasında, çarpma, glissando ve kırık yay tekniğinin kullanıldığı görülmektedir (bkz. İncesaz 2000)

Elimizdeki bu örneklerin incelemesinden sonra şu sonuca varıyoruz: popüler müzik her ne kadar kemençenin kullanım alanını değiştirse de, ne ses rengini, ne de icra biçimini değiştirmiştir. Müziğin türüne göre çalgının icraya katkısı şekillenmektedir; bu da icracının kişisel tercihinin bir sonucudur. Ancak, açıkça görülen odur ki, icracılar popüler müzikte geleneksel müzikte kullandıkları kendi bireysel üsluplarından vazgeçmemiş, yepyeni arayışlara girmeyi tercih etmemişlerdir.

Diskografi

İncesaz, 2000. İkinci Bahar. CD, İstanbul: Kalan Müzik.

İncesaz, 2002. İki Eylül Şarkıları (*Balat*). CD, İstanbul: Kalan Müzik. Barış Manço, 1970. *Dağlar Dağlar*, 45'lik plak Sayan plak FS- 229

Yeni Türkü, 1995. *Süper Baba - Film Müzikleri*. CD, İstanbul: Raks Müzik Yapım.

Yeni Türkü, 1996. *Her Dem Yeni*. CD, İstanbul: Raks Müzik Yapım.